

מת מצוה

(ציור)

מאת יוסף אופאמושו

לפנות ערב התחיל שוק־הפירות של בית־שאן מתרוקן והולך. בני הכפרים של הסביבה — מאבל־מחולה, משטה, מצררה — כבר מכרו את תבואת שדותיהם, מי חטה, מי שיפון ומי פולים וקטניות. בני הכפרים הסתובבו בין החמורים, הגמלים, הסוסים, הוסיפו להם מספוא, והם עצמם התחילו נמשכים ומתלקטים בחנויות הפתוחות, לקנות להם מזמרות, רשתות־דיוג, מארג בית־שאן ומיני מאפה של עיר לצרכי שמחות וחתונות.

נשים יצאניות, בשמלות אדומות, מרווחות, שערן משוח בשמן ועשוי מקלעת כפולת שלשה, ישבו ועמדו לפני קובותיהן. מחנות של יונים נישאו על פני השוק הריק, חפשו שיירי זרעונים. הזונות משכו מתוך קפלי שמלותיהן מלוא חפנים זרעוני חטה, פזרום לפניהן. היונים ירדו ונצבו על זרועותיהן, על כתפיהן, נקרו מתוך ידיהן, הגו, נפנפו בכנפיהן, עד שנתפזרו הזרעונים לכל עברים. חבורת פוחזים וריקים נתלקטה מסביב לקובות. אליהם נישא ובא בחור עם תור בן־יונה בידו.

— הרי יוסטוס? — השמיע אחד מבני בית שאן שלא יכול לבטא את הה"א כהלכה.

— על תורו שלו הייתי ממרה את כל כספי — לחש ריקא אחד לחברו.
— ועד היכן מגיע שיעור כספך, עשירי רחימאי? — נענה השני, משמש בחגורת־העור הרחבה שעל מתניו וחיך.

— עשר פרוטות שלמות בידי — תקע הראשון לתוך זקנו של חברו.
— גם אותן תפסיד. כי רחל זו היפה, באלגומים האדומים על צוארה, המסיחה עם יוסטוס, יונה ברודה יש לה ולא ראיתי עוד עוף בר־מזל שכמותו . . . ולא זו בלבד, פרידה נאה זו שלה עוף דורס היא ממש, לכאורה אינה מטייסת כלל, מראה להטים, מתהפכת על גבה, ולפתע פתאם — כבר הדביקה ועברה את כולן, כבר זכתה בהמראה.

— הרי מה שאומרים הבריות, שפרידה זו מהר־הבית באה, שהורתה ולידתה בקדושה היו — הפליט אחד הריקים.
— כבעליה כן יונתה — נצטחק שני — רחל זו היפה קדשה היא והרי גם עופה קדוש.

יוסטוס, בכתונת מהודקת, בסנדלים שחורים של הנכרים, משורכים יפה, הרים אותה שעה את שתי ידיו, שבאחת מהן ישב התור ובשנית — היונה הברודה. כך התהלך שעה קלה בין ההמון, התמודד מתוך גמישות על פני ראשי העומדים וקרא ושנה:

— מי ימרה על התור ומי על הברודה?

ההמון נמשך אחריו בעיניו :

— כמה, יוסטוס ?

— מה דמי המעוף ?

— כמה שאתה רוצה להמרות, עד כדי פרוטה — השיב יוסטוס והחזיק מעשה מומחה בשתי היונים בזנבותיהן הקטומים.

— הריני ממרה דינר על הברודה — צלצל מי שהוא במטבס כסף שבידו.

— ואני שתי מעות על הברודה.

— ואני — מעה.

— אני — איסר של נחושת על הברודה. אנשי הכפרים, בכתונות קצרות, שתהיינה נוחות לעבודתם, עמדו בעינים לטושות ולא האמינו שיהיו בני אדם מפזרים ממונם בקלות־ראש כזו. הם הביטו באנשי העיר מתוך מורא וביטול. נישא ובא איש בא בימים ומקל בידו גדול משיעור קומתו. אצטלתו השחורה, המרווחה, נשמטה מכתפו, גילתה פסת כתונת מרובבת, האיש נדחק לתוך ההמון והרים מקלו שבידו :

— כלום יהודים אתם ? פושעי ישראל אתם ! מת מצוה בעיר והללו עוסקים בהמראה, בהפרחת יונים, רוצים לאבד חלקם לעולם הבא !

— ומי זה אתה, צדיק שלי ? — הסיט יוסטוס מעליו את האיש שהפריע את המשחק.

— מה משמע מי אני ? — נתמלא האיש חימה — משעה ששנית שמך מיוסף ליוסטוס והיית למפריח יונים, שוב אינך מכיר בי ? אני אבא בר קפרא, אבא המשרת, שנשלחתי מלפני שבעה טובי העיר. ואתם, מנוולים, לא איכפת לכם כלל אם ילין מת מצוה בעיר ?

— מי זה מת, אבא ? התחיל ההמון מקיף אותו מכל עברים.

— אדרבא, מי ?

— היכן מוטל המת ?

— נראה שזר הוא — המשיך אבא בשלו — ומוטל הוא בכית מרזחו של יוחנן בן מתיא.

— באכסניה של יוחנן החבלן ?

— הן.

— אפשר והרג יוחנן עצמו את הזר ? — שאל מי מבין ההמון.

— על אותו רצחן אפשר להאמין כל דבר.

יוסטוס, מפריח היונים, היה מוכן עתה לקרוע את אבא כדג. ראה את ההמון, שזה עתה התערב, מי על תורו שלו ומי על של רחל, כשהוא מתחיל מתפזר והולך, נצטעק עליו על אבא :

— כלום חסרים יהודים בבית־שאן ? רק יהודים אלו, העומדים כאן, אתה

חסר ? כלך אבא, כלך !

— מת מצוה כל בני העיר חייבים לטפל בו — נפנה אבא מעל יוסטוס בתכלית

הביטול — בואו, יהודים, בואו. צריך לקנות קרקע, וכבר החשיך הלילה וכסף אין!
— והרי אנו עשירי העיר? — ניסה יוסטוס לעצור בהמון.
איש לא שמע לו.

רחל היפה משכה מידי יוסטוס את היונה הברודה, תחבתה אישם בין קפלי
שמלתה, התחילה סוגרת קובתה וסחה לחברותיה:

— בין כך ובין כך לא נזכה היום בפדיון. בואי, נעמי, בואי, חנה, וגם את,
ברוריה, רשאית לסגור קובתך. מת מצוה בעיר!

ארבע ה"צדקניות" המסורקות והרעולות נישאו על פני השוק כמגדלים נעים.
אחריהם — חבורת הריקים והפוחזים, אחריהם — אנשי הכפרים, משתאים ונפחדים.
על שום שוק-התבואות, כדי למשוך את לב הקונה, היו החנויות מקושטות
בעיגולי דבלות, בורי תמרים, בעלים ירוקים וענפים חיים.

לפני בית-מרזחו של יוחנן כבר נתלקט ועמד המון אדם. אנשים, נשים וטף
עמדו מסביב למבוא, שבעומק פתחו מוטל היה המת, כרוך בסדין ועל גבי הסדין
מחצלת קלועה. יוחנן, בעל האכסניה, בעל עורף מקופל ואדום, זקן שחור ועינים
שחורות ממנו, כעיניו של גולן, עמד לפני המבוא וטרסקל קלוע בידו. היה מצביע
על המת וקורא ב"ניגון" כבוש:

— זכה בזה את המת . . . בני ישראל, בנות ישראל, זכו במצוה, הטילו לתוך
הטרסקל כל אחד לפי יכולתו. כסף לתכריכים, לקרקע, למקוננות . . . בני ישראל,
בנות ישראל, קנו לכם מצוה!

רחל היפה התעסקה הרבה. תבעה מזקן ונער. איש לא סירב לה. משכו מטבעות
מתוך כיסים, מתוך צרורות, הטילום לטרסקל.

נשים נגבו עיניהן:

— פורעניות שכזו! פורעניות שכזו!

— הרחמן יצילנו!

— הוי, בנכר!

— רחוק מאשתו, מילדיו!

— ומקרוביו!

— אין לו אפילו מי שיבכה אותו כהלכה!

— מה, הרוג?

— מי יודע . . .

— והרי פורעניות כזו עלולה, הלילה, לבוא על כל אדם!

— על כל בשר ודם!

— מי יטפל בו? — פרצה אשה זקנה בבכיה.

— מכל עברים גלזו נשים לבכיה והערב השקט והחם נתמלא יללות דקות.

חדות. אמהות חבקו והדקו את ילדיהן לגופן וכל עיקר חייהן הדלים היה כתלוי להן
מנגד.

אחד גבר, שלא יכול לסבול יללות נשים, נענה:

— יוחנן, אספת דיין. הטרסקל כמעט מלא וגדוש.
 — במעות אלה אפשר כבר לקנות קרקע גם בשביל יוחנן גופו.
 — יפה אמרת!

יוחנן לא שמע לדבורים. זחוח בדעתו, כשגץ מהבהב בעיניו, כאילו הסתיר סוד מפני מישהו, נפנה מפתח האכסניה והתחיל מונה מעותיו, וכשעמד מלמנות, נענה כלפי ההמון:

— אפשר כבר להתעסק במת!

היתה דממה לרגע.

מקוננת, עטופת שחורים, בסדקי-„קריעה“ מאוחים מסביב לצוארה המקומט, מסביב לשדיה הנפולות, זזה ויצאה מתוך ההמון. הרימה שתי ידיים כחושות, הפשילה ראשה לצדדין, בפניה המארכים, חסרי מראה, נראו העינים השחורות כגחלים כבויים. על ידה — שני בני-אדם וחלילים בידיהם. פתחה המקוננת והפציעה ניגון-המתים. החלילים החזיקו אחריה, וערבה החם של בית-שאן התחיל נושם אימת מדבר, לחישת נחשים ושרפים, צמא וציה.

שוב לא היו הנשים צריכות כלום. הן, שלא הכירו את המת, התחילו מגדילות קולן בבכיתן, טפחו בידיהן על שוקיהן, הטיחו על לבבן, תופפו על צדעיהן. המתעסקים הניפו את המת ונשארו על עמדם בפנים מעוותים, חוורים כסדינו של המת, כאילו גחלים לוחשות, ולא את המת, הם מחזיקים בידיהם.

— מה קרה?

— מה?

בתוך ההמון עברה לחישה של תרעומת.

— המת זע — רגליהם של המתעסקים נתכופפו תחתיהם.

— המת מדבר.

— אם כן, מה הם מחזיקים בו?

— הטילוהו שוב לארץ!

המתעסקים התחילו זזים לאחוריהם. אחד מהם סילק את המחצלת, פיתח בידיים רועדות את הסדין ונרתע לאחוריו בצעקה. המת גלגל בעיניו, שכמעט יצאו מחוריהן.

— הרי זה שמעון בן הבורסקי! — נזכר אחד מן החבורה.

— בחיי ששמעון הוא ולא אחר?

— שמעון, החי אתה? — טלטלו בחור אחד ושלף בלוויי סחבה מפיו.

שמעון היה חי ולא חי. עיניו, פיו, הכל היה פעור, וכששבה אליו רוחו, נצטעק:

— לא אמחל לו, לרוצח, לא אמחל! אל יהא שמי שמעון בישראל, אם לא

יבשלו בגלגלתו של יוחנן דגים לשבת! מה אתם עומדים עלי, חמורים, ומסתכלים

בי? כלום אינכם רואים שכפות אני? התירוני!

בעל-האכסניה החזיק אותה שעה בכרסו וצחק. הכל פרכס בו — הכרס,

העורף, הידים.

— מה בעיניכם מת זה שלי? — העמיד עצמו בעל־האכסניה על גבו של הבחור הכפות ופנה אל הקהל — שמעו, שמעו בנחת, ראוי הדבר להשמע: היום אחרי הצהרים נכנס אלי זולל וסובא זה, אוכל לו לתיאבון פסיון מדושן, לחמניות של דבש ומפטיר בשני כדי יין מן המובחר, וכשגיעה שעתו לשלם, הרי הוא אומר אלי בזו הלשון: „הילך כרסי, יוחנן בן מתיא, חתוך בה וטול לך חזרה כל המטעמים שלך! אם כן, אני אומר, אם חכם כזה אתה, כתר זעיר. בקיצור, הריני מטיל את הבחור לארץ, כופת אותו, כורך אותו בסדין, מכסה אותו במחצלת, ושכב, זולל וסובא, בצרות צרורות! מעתה תצווה לבניך אחריו שלא לזלול בלי דמים!

— ואתה, יוחנן לא תחבול בי! — ניסה הבחור להתפרץ ונשאר מונח בחבליהו.
— אחבול, שמעון — התיר יוחנן את החבלים מעל הבחור והסיעו בתנופת יד כלפי הפתח — לך ושכב בקבר אביך, לך!

ההמון התחיל להיות נרגז. אי משום שהמת שב לתחיה, אי משום שיוחנן ה„חבלן“ עקף מידיהם ממי איסר, ממי פונדיון וממי פרוטה. מכל מקום נטפל ההמון אל בעל־האכסניה בטענות. ההמון תבע:

— החזר מעותינו!

— החזר מיד המעות!

יוחנן ה„חבלן“ פרש ידיו והתחיל דוחק בהמון.

— לכו לכם! לכו!

שלשת משרתיו ומקלות בידיהם החזיקו אחריו:

— לכו! לכו!

ההמון התנוודד לאחוריו. רק עתה זע ויצא אי־מוזה יוסטוס בעיניו שד משחת, באבריו — קדחת שביעית ובהילוכו — רצחנות מסותרת. כבר מזמן נשא בלבו כעס על יוחנן. וכאן — שעת כושר כזו. הוא הפנה עצמו אל ההמון:

— חבריא, כלום תתנו למשרתים לגרשכם?

— אמת, למה ניתן למשרתים לגרשנו?

יוסטוס הטיח בכל כחו את אבא, המשרת, כלפי יוחנן. יוחנן החזיק בקושי מעמדו. פרצה תהלומה. חטפו כל הבא בידם. ידים, רגלים נפתלו ונצנפו. ידים, רגלים נקלעו, נתפזרו, הטיחו אנשים לכל עברים. שוקה של בית־שאן נתמלא קולות. אנשי הכפרים התחילו נסוגים והולכים. חטפו מי חמורו מי גמלו, מי סוסו, נישאו לבתיהם בסמטאות שבצדדין, נישאו מתוך מורא וביטול לעיר וליושבים בה.